

REPORTAGE LENA FROM · FOTO ROBIN HAYES

Återuppstäckt åttiotal

Sollentuna bygger kvarter och gator som hämtar inspiration från 1980-talets återuppstäckt av den klassiska staden. Lena From återvänder till sin uppväxtort och ser postmodernismen göra detsamma.

Föregående uppslag: Nybyggda hus längs Turebergs allé. Tommy Lyberg, Atrio arkitekter. Vänster längst bort. De nybyggda husen formar en gata tillsammans med husen vid Malmvägen – ett av 1960-talets mest välkända kollektivhusprojekt. Vänster. När industriområdet blir stadsdel byter gatorna namn. Nedan. Ett nytt torg vid den nya Turebergs allé.

Som nyfödd blev min första bostad en lägenhet på Drevkarlstigen i Sollentuna. En välproportionerad höghuslåda inom ramen för det tidiga miljonprogrammet (Forsman Snellman Arkitektkontor, klart 1963). På 1990-talet byggdes husen om, fick tegelfasader och påbyggda gavlar i postmodernistisk anda (EGÅ). Det var åsynen av dessa som fick Jan Enfors att 1997 sluta tveka och ta uppdraget som stadsarkitekt.

– De ser ut som gigantiska gökur! Jag tänkte att, här är nog ändå högt till tak, de vågar göra saker i den här kommunen. Och så tänkte jag: Här finns massor att göra för en arkitekt, berättar han då vi ses högst upp i det plåtskodda, orange kommunalhuset i Sollentuna centrum (Forsman Snellman, 1976).

Det kan vara svårt att se nyktert på sin uppväxt. Mina föräldrar bodde kvar i Sollentuna tills de dog för några år sedan, så jag kan inte fråga dem nu när jag blivit ombedd att

i en text om Sollentunas stadsutveckling inte missa Silverdal. Varför var vi aldrig där?

Jag plockar fram Nils Göranssons bok *Vår hembygd Sollentuna*, tryckt i sin tredje upplaga 1970, som alla elever fick av skolan då de började årskurs fyra. Texten framhåller Sollentuna som en köping om 37 000 invånare, med anor från tidig järnålder då edet mellan Edsviken och Norrviken, före Stockholms grundande, var transportknut och traktens viktigaste handelsplats. Bilderna visar att det byggs för fullt på jordbruksmarken norr om Edsbergs slott och kring pendeltågsstationerna – från söder till norr Helenelund, Sollentuna (tidigare Tureberg), Häggvik, Norrviken och Rotebro. Handelsträdgården och de lummiga villaträdgårdarna på min första skolväg har 1970 precis exproprierats för att ge plats åt radhusområden och Sollentuna centrum. Silverdal, visar det sig, tillhörde först staten och sedan Stockholm när jag

växte upp. Därför minns jag det inte. Min barndom utspelade sig helt och hållet inom kommungränsen. En verklighet som verkar nära Jan Enfors vision då han säger:

– Ur ett hållbarhetsperspektiv är det absolut nödvändigt att vi kan leva mer lokalt framöver, varpå han framhåller vikten av att varje kommun del ges tillgång till samhällsservice som barnomsorg, skolor, äldreomsorg, idrott, fritidsaktiviteter och till sin gestaltning högklassiga offentliga rum. Helst på gång- och cykelavstånd.

Kommunen har redan uppnått det befolkningsantal om 70 000 invånare som regionplanen år 2000 prognostiserade till år 2030. Det gör Sollentuna till en av Stockholmsregionens i dag mest expansiva kommuner. Produktionstakten för bostadsbyggandet, som i översiktsplanen från 2012 fastslogs till minst 300 nya bostäder per år, har höjts till minst 500.

→ **Kommunen har redan uppnått det befolkningsantal om 70 000 invånare som regionplanen år 2000 prognostiserade till år 2030.**

Nedan. Nya kvarter växer fram längs Turebergs allé som ska binda ihop Sollentuna centrum med köpcentrumet Stinsen.

Nederst. Sollentuna centrum delas i mitten av järnvägen, här undergången intill nybyggda Rättscentrum med bland annat häktet.

Nedan. Rättscentrum hamnade på den sida av centrum där 1960-talsprojektet Malmvägen ligger. Ett kulturhus hamnade på andra sidan.

De största projekten syns tydligt från högst upp i kommunalhuset: Turebergs allé i Malmvägens förlängning norrut som länk mellan Tureberg och köpcentrumet Stinsen i Häggvik (500 påbörjade av planerade 2000 nya bostäder år 2020); omedelbart sydost om centrum bostadshusen kring Sollentunavägen som förändras från genomfarts- till stadsgata (+ 1000 bostäder), och längre norrut Väsjön som när området står klart ska ha 3000 nya bostäder, varav 1000 inom de kommande fem åren.

"F.n. äger köpingen omkring hälften av all jord inom sina gränser. Största delen därav är ännu obebyggd mark", skriver Göransson 1970.

"Sollentuna befinner sig i ett epokskifte. Den jungfruliga marken för byggande är slut, efter Väsjöområdet finns inte heller några äldre sommarstugeområden att förtäta", konstaterar översiktsplanen 2012.

Kommunens viktigaste strategi är därför att utveckla och förtäta stationssamhällenas befintliga centra till tydliga kärnområden och att skapa bättre samband mellan dessa. Men också med kranskommunerna. Norrut är det svårt eftersom Upplands Väsby lider ännu större brist på kommunal mark än vad Sollentuna gör. Men arbetet har kommit långt med att knyta ihop Sollentuna och Stockholms Kista i väst. Först ut är Helenelund, ny ändstation för tvärbanan. Målsättningen är att stärka centrumkärnan när kollektivtrafiktransporterna förbättras. Arbetet pågår också med stråket Hanstavägen, Turebergsleden och Sollentuna centrum för att knyta ihop Edsviken med arbetsplatserna i Kista, vilket rimmar väl med regionplanen där området Kista-Häggvik spås bli en av Storstockholms starkaste regionala kärnor.

Här fungerar även översiktsplanens ambition att motverka barriärbildning och isolering genom att förtäta och länka samman. Men exempel på motsatsen finns så klart också. Mest flagrant är beslutet att förlägga idrotts- och musikhuset Satelliten öster om järnvägsspåren i Sollentuna centrum som när det togs just moderniserats och expanderats av White. Invigningen 2010 sammanföll med öppningen av Sollentuna Rättscentrum, med polishus, tingsrätt och häkte. Villasidan fick det götta. De boende på Malmvägen kom ännu närmare rättsväsendet. Malmvägens arkitektoniskt epokgörande Servicehuset med sina 1 247 lägenheter (Åke Arell, 1970) var redan då jag flyttade dit 1978 mer förknippat med brottlighet och utslagning – jag fasar fortfarande vid minnet av blodet efter ett mord i källaren – än med de radikala socialpolitiska ambitionerna att vara ett hus för alla som det ursprungligen tillkom för, i det då röda Sollentuna. I 2000-talets blåstyrda kommun byggdes häktet på tomten till den tidigare Turebergsskolan. Skolan stängdes tillfälligt av rektor 2003, eftersom den trots anställda säkerhetsvakter inte klarade av att hantera allt bråk. Kort därpå lades den ned, officiellt med motiveringen för lågt söktryck.

Jan Enfors framhåller det långsiktiga perspektivet och den enhälligt politiska vilja som fanns att placera Satelliten centralt så att det skulle tillhöra alla kommunaldelar, inte bara en. Och att arbetet med att stärka och öka tryggheten vid Malmvägen inletts också före byggandet av Turebergs allé. De trafikseparerande gångbroarna har tagits bort och parkeringsplatser anlagts i gatans längdriktning, vilket ökat intresset för verksamhetstableringar i bottenvåningarna på husen. Till skillnad från i närliggande Husby har förändringen här inte rönt några folkliga processer.

– Vi tog bort den första bron på försök utan några större åthävor. Människor uppfattade att det blev bra och då fortsatte vi med nästa, beskriver Jan Enfors.

I Malmparken mellan järnvägen och Servicehuset tillkommer inom kort ett kvarter med studentbostäder, bostadsrätter och arbetsplatser, och när området kring den tidigare Sollentunamässan blivit blandstad får Malmvägen en tydligare start, samtidigt som stråket Tureberg-Helenelund förbättras för framförallt gående och cyklister.

Genom strategin att förtäta befintliga centra kan Sollentuna behålla den prägel av villastad som varit rådande sedan ett antal handelsbolag i början av seklet 1900 köpte upp jordbruksmark och sålde av tomter för egnahemsbyggande. Kommunen försöker nu stävja det ofta förskräckande, men ibland också ganska uppiggande, sammelsurium som uppstått. Högst

→ **Helhetsgreppet eftersträvar blandstadens ideal vad gäller såväl bebyggelse, som verksamheter och trafik.**

Nedan. I Silverdal har enfamiljshusen fått en liten allmänning mellan trädgårdarna.

Nederst. I Silverdal har den blandstad, med kontor och verksamheter, som stadsplanen medger inte fullföljts.

Höger. Från den stora centrala parken i Silverdal syns en kvartersformad stadsdel ritad av Andersson Arfvedsson.

Höger nedan. Scandic hotell i Sollentuna har kvar sin postmoderna inredning.

personliga villastilar och hus har hamnat i knä på varandra, då tomterna styckats för mesta möjliga avyttring. Översiktsplanen fastslår nu att tomter på under 800 kvadratmeter inte bör tillkomma generellt, och ger anvisningar om hur de privata trädgårdarna bör möta den allmänna gatan. Helhetsgreppet eftersträvar blandstadens ideal vad gäller såväl bebyggelse som verksamheter och trafik. Vikten av entré- och fondmotiv, av att genom träd och byggnader markera särskilt betydelsefulla platser och av tydligt synliga gränser, ekar tungt av Camillo Sitte, silad genom postmodernismens och inte minst Leon Kriers stadsbyggnadsidéologi. En inspirationskälla Jan Enfors inte sticker under stol med, även om han hellre framhåller Vitruvius.

– Men ah, Leon Krier och postmodernismen blev en sådan otrolig befrielse från funktionsstyrningen som varit så allena-rådande. Jag började på KTH 1977 och 1978 hade vi vårt första bostadsprojekt. Just då kom tidskriften AD med ett temanummer om att återerövra den europeiska staden. Plötsligt handlade gestaltning om mer än att vara funktion. Gestaltning fick handla också om skönhet. Det där är jag kvar i. Djupt.

Väsjön är Sollentunas största förtätningsprojekt. Två gånger större än Silverdal, som fullt utbyggt kommer att ha 1100 bostäder. Skillnaden är att kommunen i Väsjön vinnlagt sig om att själv styra bebyggelsetakt och innehåll. Silverdal såldes av – under en period då kommunen stod utan stadsarkitekt – som helt område till Handelsbolaget Silverdal Exploatering, bildat av Skanska och JM. Bolaget har investerat drygt 3 miljarder i Silverdal och genomfört hela exploateringen. Tillvägagångssättet är inte helt olik förra sekelskiftets handelsbolags, men här har bolagen även byggt bostäderna före avsalun. För

stadsplan och parkmark anlätades två av Sveriges mest ansedda arkitekter: Kjell Forshed respektive Ulf Nordfjell, som gestaltat den närmre kilometerlånga parken mellan Sollentunavägen och Edsvikens vatten. Stadsplanen är generell och enligt Jan Enfors den bästa Sollentuna haft sedan början på 1900-talet. Ändå är Silverdal ett typexempel på de segregationsdrivande, homogena, vita medelklassområden som blivit legio under det tidiga 00-talets stadsutvecklingsprojekt i attraktiva lägen. De som flyttat hit är unga höginkomsttagare som ska bilda familj. Närmare 60 procent av männen tjänar över 500 000 kronor om året, och 40 procent av kvinnorna över 400 000 kr. Den blandstad med

kontor, affärer, bostäder och verksamheter som stadsplanen medger har inte fullföljts. I princip har bolagen producerat endast bostadsrätter, och arkitektoniskt till synes manglat ut det som är visuellt trendigt och säljer bra just nu. Funktioner, som förskolor och skolor, har kommunen måst komplettera med i efterhand. Om Silverdal i viss mån demografiskt kan jämföras med Stockholms Hammarby Sjöstad bär Väsjön geografiskt vissa likheter med Årstafältet. Edsbergs sportfält utvecklas, men naggas samtidigt i kanten för ny bebyggelse och en ny stadspark. Här hörs inga protester. Än. Med kommunal kontroll över vad som byggs, och i vilken takt, kan äldreboenden, förskolor och skolor säkerställas

redan från början. Hearings har avhållits om olika boendeformer och intresset för byggemaskaper inte minst har visat sig vara stort. Den stora utmaningen blir kollektivtrafiken, där en lösning planeras med linbana till och från Häggviks station.

→ **Med kommunal kontroll över vad som byggs, och i vilken takt, kan äldreboenden, förskolor och skolor säkerställas redan från början.**

– Det är ingen omöjlighet, viljan finns där. Vi har redan förhandlat med SL som är positiva till projektet. Tänk dig en turtät-
het med gondoler som kommer hela tiden, och vilken utveckling det skulle kunna innebära? Det fungerar i Koblenz och London.

När jag ska gå får jag med mig ett tillägg till kulturmiljöplanen för god bebyggd miljö som 2002 antogs av kommunfullmäktige: *Sollentuna – igår och i morgon*. Skriften trillar i backen med bilduppslaget på sidorna 32–33 uppåt.

– Har man sett, där bor jag nu, säger Jan Enfors, och visar bilden på Edsbäcksvägens ”bevarandevärda”, lågskaliga, tegelröda radhuslängor som i 1960-talets gryning byggdes av Stockholms Byggservice.

Dit flyttade vi efter lägenheten på Drevkarlstigen i Edsberg. Då kallades kvarteret ”Sollentunas East End”. ○